

Osnove sistema ljudskih
prava

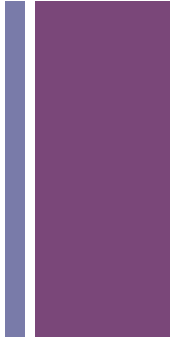
+ Odnos države i prava

- Kako pravo utječe na državu?
- Kako država utječe na pravo?
- Šta je sve regulisano pravom?
- Ko sve može kreirati “pravo”?
- Koje su pretpostavke “prava”?

Osnove sistema ljudskih prava

- Teza za razmišljanje: *Čovjek je rođen slobodan, a svuda je u okovima (Društveni ugovor, J.J. Rousseau)*

Osnove sistema ljudskih prava

- Semantika ljudskih prava
  1. Čovjek: ljudsko biće, građanin, žena, dijete, radnik, stranac, izbjeglica, apatrid, radnik, student
  2. Grupacije: narodi, etničke skupine, manjine, asocijacije, profesionalna udruženja
- Čovjek kao antropološka kategorija (dio životinjskog svijeta); čovjek kao ličnost, tijelo i duh u isto vrijeme
- Čovjek kao društveno biće
- Pravne se koncepcije i sistemi razlikuju kada je riječ o definiciji ljudskog bića (da li su nerođeni ili preminuli ljudi korisnici prava)

Osnove sistema ljudskih prava

- Ličnost je po prirodi obdarena nekim osobinama i sposobnostima: da radi, uzdržava, da odbije, da traži, da se zaštiti – ove osobine same po sebi nisu prava
- Da bi postala *pravno relevantna*, ona trebaju biti pravno priznata i zadobiti pravni status
- Nema ljudskog prava bez prava
- Ljudska prava su pravila o urođenim osobinama koje isključivo pripadaju licu (fizičkom ili pravnom) u njegovom odnosu sa drugim licima (fizičkim ili pravnim) ili sa državom

Osnove sistema ljudskih prava

- Ljudska prava su *inherentna, urođena* – ona se ne stječu jer su sastavni dio ljudske ličnosti
- Različita konceptualna određenja pojma
- Moguća sistematizacija:
  1. Pravo na tijelo (pravo na život, pravo na kretanje; pravo na fizički integritet)
  2. Pravo na mišljenje (pravo na izražavanje, pravo na informisanje)
  3. Pravo na kulturni, ekonomski i društveni status (pravo na štrajk, pravo na zaposlenje, pravo na obrazovanje)

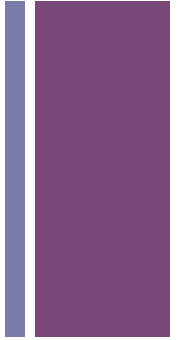
Osnove sistema ljudskih prava

- Moguća klasifikacija (s obzirom na predmet prava):
  1. Građanska i politička (*sloboda od države*)
  2. Ekonomska, socijalna i kulturna prava (*pravo zahtjevati od države*)
- Komplementarnost prava: prve i druge kategorije (šta imamo od prava na štampu za osobu koja ne zna da čita i piše)

Osnove sistema ljudskih prava

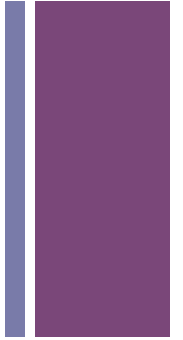

- Duboke i trajne inkompatibilnosti:
- Prava neke grupe koja ograničavaju prava svojih članova (kolektivna prava nasuprot individualnih prava)
- Potreba za jednakošću koja ugrožava slobodu;
- Odnos slobode i sigurnosti (više sigurnosti, manje slobode)

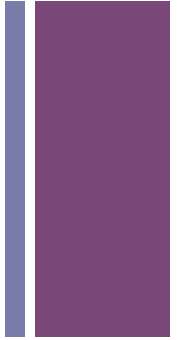
Osnove sistema ljudskih prava

- Ljudsko biće je društveno biće (Aristotel)
- Vlast (država) je inherentna društvu
- Vlast je za ljudsko biće potreba: potreba za zaštitom, opstankom, podrškom ili garantom ljudskih prava
- Potreba za ličnom autonomijom i slobodom
- Dihotomija potrebe za organizovanom vlašću (državom) kojom se ograničava lična sloboda (ali koja je i uslov slobode) i potpune slobode individue
- Prava se potražuju od države, i organizuju od strane države

Osnove sistema ljudskih prava

- Prirodno pravne teorije (Grotius, Kant, Lock, Spinoza, Hobbs): Razum zamijenjuje Boga.
- Teorije društvenog ugovora: političkog društvo voljom odlučuje da bude zajedno, a država ili vlast se organizuje kao volja društvenog tijela kao neizbježnog u zaštiti interesa pojedinca i njegovih ličnih svojstava
- Vlast je, dakle, po svom porijeklu demokratska, po svom ustanovljenju izvedena, po svom zadatku uslovljena, *sluga* suverena čovjeka.

Osnove sistema ljudskih prava

- Francuska Deklaracija o ljudskim pravima (usvojena 26.8.1789) – kao odraz prirodnopravne škole
- Liberalni oblik teorije društvenog ugovora traži *minimalnu državu* koja garantuje privatnu sferu, sigurnost, slobodu mišljenja i privatne svojine
- Stalno potraživanje prava od države ima za posljedicu njeno stalno širenje, i dalje, njeno potencijalno prerastanje u totaliranu vlast

Osnove sistema ljudskih prava

- Liberalističko egalitarističko shvatanje ljudskog bića kroz njegovo apstraktno svojstvo; jednakost ontološki identičnih jedinki; šematizirani prikaz pojedinca/ke
- Slabosti: liberalno shvatanje ne uviđa raznorodnost konkretnih situacija u kojem se nalaze pojedinci/ke
- Socijalističko vizija: pravo na (minimalne) egzistencijalne uslove bez kojih nema ni liberalne slobode

Osnove sistema ljudskih prava

- Međunarodne deklaracije i konvencije štite kako i lična svojstva osobe, tako i egzistencijalni aspekt
- Deklaracija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (balansira između ličnih i socio-ekonomskih prava)
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)
- Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950) i Evropska socijalna povelja
- Međunarodna organizacija rada (MOR) – osnovan 1919.

Osnove sistema ljudskih prava

- Američka konvencija o ljudskim pravima (1969)
- Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda (usvojena u okviru Organizacije afrčkog jedinstva 1981)
- Arapska povelja o ljudskim pravima (usvojena u okviru Arapske lige 1994)
- Helsinški dokument i dokumenti o *ljudskoj dimenziji* (OSCE-a)

Osnove sistema ljudskih prava

- Međunarodne deklaracije nemaju obavezujući karakter; usvojene su u formi rezolucija, te izražavaju stavove moralnog filozofskog ili ideloškog karaktara
- Međunarodne konvencije/ugovori su obavezujućeg karaktera i podliježu procesu ratifikacije
- Ustanovljavaju oblike praćenja provedbe konvencije: godišnji izvještaji, institucionalna kontrola (komiteti ili komisije za sankcionisanje povreda prava)
- Međunarodno pravo ne poznaje sankcije u formi kojem poznaje nacionalno pravo (kazna zatvora i novčana kazna)

Osnove sistema ljudskih prava

- Većina konvencija je usvojena u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija ili specijaliziranih institucija (UNHCR, MOR)
- Razlikovanje procesa (1) usvajanja, (2) ratifikovanja i (3) stupanja na snagu jedne konvencije (duži vremenski period: 10 godina)
- Ovisnost konvencije o spremnosti nacionalnih država da je primjenjuju u okviru svoje suverene vlasti
- Pitanje efikasnosti međunarodnog prava ljudskih prava?

Osnove sistema ljudskih prava

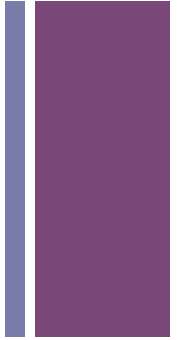
- Mogućnost ulaganja rezervi na pojedine dijelove konvencija
- *Zaštitne klauzule* – prostorne i vremenske okolnosti koje omogućavaju potpunu ili djelomičnu suspenziju konvencije (vanredne okolnosti)

problemi jezika i tumačenja normi konvencije:

- šta podrazumijeva pravo na život?
- šta znači *mučenje*?
- šta podrazumijeva *razuman rok, pravedno postupanje, dijete*

Osnove sistema ljudskih prava

- Različiti sistemi odnosa međunarodnog i unutrašnjeg prava:
  - Direktna primjena međunarodnog prava ili;
  - Donošenja zakona kojim se inkorporira sadržaj konvencije u nacionalno pravo
- Kojem pravu treba dati primat: međunarodnom ili nacionalnom?

Osnove sistema ljudskih prava

- Status koji **ljudsko dostojanstvo** zauzima u savremenim pravnim dokumentima nedvosmisleno svjedoči o značaju koji se u današnje vrijeme pridaje ovoj ideji.
- Ljudsko dostojanstvo prisutno je u velikom broju savremenih ustava, međunarodnih deklaracija i konvencija, a u mnogim od njih pripisuje mu se posebna važnost.
- Iako pojam ljudskog dostojanstva u pravnim dokumentima ima prominentan značaj, izgleda da je mnogo manje jasno šta pravno-dogmatski (ali i filozofski) obuhvata dostojanstvo čovjeka i što valja pod njim podrazumijevati

Osnove sistema ljudskih prava

- Postane li pitanjem krši li se nošenje službene odjeće ili vođenje knjige vožnje čovjekovo dostojanstvo, onda je to znak da se taj pojam i zloupotrebljava i počinje oštećivati inflacijskom upotrebom
- Preambule kao bit nekog ustava dodjeljuju svome pozivanju na *ljudsko dostojanstvo* kao "ishodištu" ustava poseban rang, odnosno kao primaran odgojni cilj
- Ustav koji "polazi" od ljudskog dostojanstva i njegove zaštite mora se pobrinuti da se to ljudsko dostojanstvo stvarno vidi kao odgojni cilj - od škola do zakonskoga opisa radiotelevizijskog naloga - pa i tamo gdje ljudsko dostojanstvo tekstovno nije formulisano kao odgojni cilj

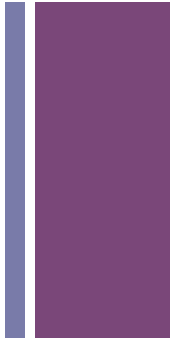
Osnove sistema ljudskih prava

- u prvoj alineji Preambule Ustava Bosne i Hercegovine utvrđuju se tri kamena temeljca za Bosnu i Hercegovinu nakon donošenja novog ustavnog akta nakon rata 1995. godine, a to su: *poštivanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti* kao osnovne i centralne ustavne vrijednosti
- Samim tim država nije sama sebi svrha, već dobija opravdanje svog postojanja u zaštiti navedenih najvećih pravnih dobara

Osnove sistema ljudskih prava

- Povelja o osnovnim pravima Evropske unije u svom prvom poglavlju (*Dostojanstvo čovjeka*), ljudsko dostojanstvo stavlja na sam vrh kataloga ljudskih prava te u članu 1 navodi: *Ljudsko dostojanstvo je neotuđivo. Ono se mora poštovati i štiti*
- U pojašnjenju uz Povelju o obavezi poštivanja ljudskog dostojanstva navodi se da to nije samo osnovno pravo već je istovremeno i fundament osnovnih prava
- Nijedno od utvrđenih prava u Povelji se ne može koristiti na način da se povrijedi dostojanstvo druge osobe te se u tom smislu dostojanstvo ljudskog bića smatra za samu bit Povelje

Osnove sistema ljudskih prava

- U dostojanstvo čovjeka ubraja se i samoodređenje, pošto je čovjek, prema ustavu, sam sebi svrha i posjeduje vlastite vrijednosti koje opet pretpostavlja da postoji sloboda čovjeka da sam odlučuje o sebi i o svom životu.
- Düringova formula ili takozvana **objekt formula**
- Ključno mjesto Düringove interpretacije stava o dostojanstvu je takozvana *objekt - formula: Ljudsko dostojanstvo se povređuje kada se konkretan čovjek unizi do objekta, pukog sredstva, zamjenljive veličine*

Osnove sistema ljudskih prava

- Slična je i pozicija Kantove praktične filozofije kod koga je najviši moralni zakon ljudskog dostojanstva djelovanja jeste obaveza da se postupa tako da se čovječnost nikada ne tretira samo kao sredstvo nego uvijek kao svrha: *Postupaj tako da čoveštvo u svojoj ličnosti kao i u ličnosti svakog drugo čovjeka, uvijek upotrebljavaš u isto vrijeme kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo.*

Osnove sistema ljudskih prava

- Do konkretizacije odnosa *objekat - formule*, odnosno do konkretizacije ljudskog dostojanstva, prema Düringu, najlakše je doći iz procesa povrede
- On razlikuje nekoliko osnovnih tipova povrede dostojanstva:
  - eklatantne povrede dostojanstva, poput masovnih progona i genocida u kojima se čovjek unižava do stvari i životinje
  - okrutne kazne
  - podređivanje osobe predmetima i poricanje pravnog subjektiviteta ljudima, a pripisivanje objektima

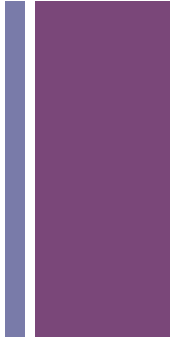
Osnove sistema ljudskih prava

- pretvaranje čovjeka u objekt državnog postupka (korištenje kemijskih i psihotehničkih sredstava zbog iznuđivanja "istine", uskraćivanje pravnog saslušanja)
- ugrožavanje intimne sfere bez koje nema ni osobe
- proces depersonalizacije
- određeni vidovi povrede časti
- život ispod elementarnih egzistencijalnih uvjeta koji čovjeku oduzimaju subjektivitet

Osnove sistema ljudskih prava

- U eklatantne povrede dostojanstva Düring prije svega ubraja mučenje, ropstvo, masovni progoni, genocid, ponižavanje, žigosanje, masovna ubojstva, prinudni rad, eksperimente na ljudima i uništenje egzistencije koja nije vrijedna života
- Slično Kantu, Düring smatra da je pravi orijentir vrijednosti čovjek po sebi, a ne konkretni čovjek

Osnove sistema ljudskih prava

- Prema tome, dostojanstvo treba pripisati i nerođenom i umrlom čovjeku.
- Oslanjajući se na tvrdnju da je *čovjek po sebi* nositelj dostojanstva, Düring izvodi zaključak da je dostojanstvo nešto što je prisutno a ne nešto što se stječe
- Prema tome, ono se pripisuje svakom čovjeku u bilo kojim okolnostima i bez obzira na nacionalne, rasne, rodne, vjerske, statusne, starosne ili neke druge razlike

Osnove sistema ljudskih prava

■ Kontraargumenti:

1. određenim postupanjima se ljudi unižavaju do nivoa životinje čime se implicira da su određena postupanja dozvoljena prema životinjama
2. nemogućnost sastavljanja konačne liste postupanja kojima se narušava ljudsko dostojanstvo
3. davanje dostojanstva i nerođenim čime se implicira zabrana abortusa i mogućnost prava izbora žene i sl, ali i opasnosti pojedinih jednostranih definicija

Osnove sistema ljudskih prava

- Pravo naroda na samoodređenje (narod kao etnička ili teritorijalna kategorija)
- Kolektivna prava – prava manjina: zabrana diskriminacije i pozitivna diskriminacija ili posebna kolektivna prava (pravo na političku predstavljenost, pravo na kulturu, obrazovanje i informisanje na vlastitom jeziku; teritorijalna autonomija; simbolički zahjevi i sl)
- Shvatanje da se sloboda individue može razviti jedino u okviru kolektiva
- Dominacija kolektiva nad individuom

Osnove sistema ljudskih prava

- Problemi kolektivnih prava:
- Ko određuje šta se štiti u okviru tradicije? Koje vrijednosti?
- Kakav je odnos individue i kolektiva? Pravo na istupanje i napuštanje kolektiva bez sankcija
- Ko predstavlja kolektiv? Da li *žena* predstavljaju *žene*? Da li Rom predstavlja Roma?
- Kako se predstavlja kolektiv?

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

1. Vijeće Evrope
2. Evropski suda za ljudska prava
3. Evropski sud pravde (Evropska unija)
4. Organizacija Ujedinjenih nacija

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda + 13 Protokola

Protokoli 1,4,6,7,12 i 13 sadrže materijalno – pravne propise, dok su ostali procesne naravi

Obaveza ratifikacije konvencije i Protokola (12.07.2002. BiH ratificirala Konvenciju)

Evropska konvencija štiti sljedeća prava:

1. Pravo na život;
2. Zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja;
3. Zabrana ropstva i prinudnog rada

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

4. Pravo na slobodu i sigurnost;

5. Pravo na pravično suđenje;

6. Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života;

7. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti;

8. Sloboda izražavanja;

9. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja;

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

10. Pravo na sklapanje braka;

11. Pravo na pravni lijek;

12. Zabrana diskriminacije

- Protokol 12 opštu zabranu diskriminacije

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

Član 14 (zabrana diskriminacije)

Uživanje prava i sloboda predviđenim ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijesti, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo (...) ili neki drugi status.

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

Član 8 (pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života)

Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepisek. Javna vlast se ne smije miješati u vršenje tog prava, osim ako je to miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanje nereda ili sprečavanja zločina, zaštite zdravlja, i morala ili zaštite prava i slobode drugih.

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

Ativno legitimisani za pokretanje postupka:

1. Fizička lica;
2. Grupa osoba
3. Nevladine organizacije
4. Država

Pasivno legitimisana: Država

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

Formalni uslovi za podnošenje predstavke:

1. Iscrpljenost svih efektivnih pravnih lijekova;
2. Zahtjev mora biti podnesen u roku od 6 mjeseci od dana donošenja konačne odluke najvišeg organa ili suda u državi

Zahtjev se neće razmatrati ukoliko:

1. Anoniman je;
2. Ne bis in idem;
3. Ima za cilj zloupotrebu prava

Institucionalizovani sistem ljudskih prava

- Budućnost ljudskih prava? Umanjenje ili širenje?
- Nosilac prava: individua koja živi na određenom prostoru i u određenom vremenu? Sva ljudska bića?
- Možemo li govoriti o pravu na međunarodni mir/pravu svake osobe da živi u miru?
- Ljudska prava u vremenu ekonomske i migrantske krize?
Ljudska prava migranata?